

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌંપીરાઝિટ-સંગ્રહ
૪૫૩૩ ૪-૭

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌંપીરાઝિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૪૫૩૩ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ મધુરધ્વનિ રાખ્યાન

વિષય ૪-૧૭

જે. વી. નવલખીની કું.

કાલખાદેવી રોડ—મુંબઈ.

નીચે લખેલી ચીજો—છુટક તેમજ જથ્થાબંધ—સસ્તે ભાવે વેચનાર. સ્ટેશનરીનો સામાન—સ્કુલ તથા ઑફીસને માટે દરેક જાતના ફ્રેન્ચ પ્રુલીસકેપ કાગળો, નોટપેપરો, લેટરપેપર, કવર, પેનસીલ, હોલ-ડર, સાહી, એક્સરસાઇઝ તથા એકાઉન્ટ બુકો, ખડીઆ વગેરે.

ડ્રોઇંગ અને પેઇન્ટીંગનો સામાન—દરેક જાતના કમ્પાસ ઑક્સો, પેનસીલ અને સાહીના કમ્પાસો, તેલ તથા પાણીના રંગો, પીંછીઓ, ડ્રોઇંગ બોર્ડ, ટીસ્કેવર, સેટસસ્કેવર, ડ્રોઇંગપેપર, બુક્સો, કલરબાક્સો, ડ્રોઇંગ અને કલંડર પેનસીલો, પ્રુટપટ્ટી, સ્કેલસ પેરેલલ રલ્સ, ત્રેશીંગ ક્લોથ તથા પેપર્સ વીગેરે.

સરવેયર, એન્જીનીયર વગેરેના ઓળખારો—ડમપીલેબલ, લેવ-લીંગ સ્ટાફ, પ્રીસ્મેટીક કમ્પાસ, લેન્ડચેઇન્સ, ટેઇપ વીગેરે રબરસ્ટેમ્પ બનાવવાના કામમાં વપરાતો દરેક જાતનો સામાન. રબરના અંગ્રેજી અક્ષરોના બાક્સો—કે જેથી કોઇપણ માણસ પોતાનું નામ વીગેરે છાપી શકે છે. કીમ્બલ બાર આનાથી ર. ૧૫ સુધી.

રબરસ્ટેમ્પ—સહિતી સરસ અને કપિશમતે બનાવી આપવામાં આવશે.

માલના ભાવનું કેટલોગ એક આનાની ટીકીટ મળેથી મોકલી આપવામાં આવશે.

ભેજાંની પરીક્ષા.

સવાલ:—આદમના કરજદોને આખા રાતની આશાએસ પછી નવા દીવસનું કામ શરૂ કરવા શાથી ઉત્તેજન અને ઉમંગ મળે છે ? અરે, આખા દીવસનું ગધાવૈતરૂં પોતાના અને પોતાને આસરે પડેલાંઓનાં પેટને ખાતર કાઢ્યાં પછી જીવને શાન્તિ અને ટાટક આપનારું શું છે ? અને અરે ? ખોરાકને ગળાંવેર પેટ મધે હોમાબ્યા પછી ખાવાની ઉતાવળ આવે છે ત્યારે હાજરીને શું ચીજ આશાએસ આપે છે ?

જવાબ:—ઉંચી ખુશખોદાર ચાહનું એક કપ— ચાહથી ત્યારે આવો અગત્ય ફાયદો છે ત્યારે સોજી ચાહે ક્યાં મળી શકે તે સોધી કાઢવા જેટલું વધુ ભેજું કરચુ હોય તેટલો ફાયદો થાય છે, હોમી ટી. દીપો તમોને તેવી કરી મુશકેલીમાં મુક્યા વગર ભેજું કસવાની તસ્દી આપશે નહીં, કારણકે એખરો એખરો ચાહ યા ચીકારી ભેજેલી અને નહાની લાલચ માટે ભેલપ ભેલાની જનત્રાવાળી ચાહને પોતાની દુકાનનો ઉગર ઓળંગીને કળાતમાં ઠસવવાની સદ્દન્ટર વીરૂ છે. એક વખત વાપર્યા વગર ખાત્રી થઈ શકતી નથી અને એટલી ખાત્રી આપવા હોમી સહનશી કરીને કે, અગર એક વખત અમોને ત્રાયલ મળશે તો ચાહે માટે ખીજ દુકાને જવા તમારું મન તમોને સાફ ના પાડશે.

હોમી ટી દીપો.

પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ—મુંબઈ.

મયૂરધ્વજ આખ્યાન.

ગુજર ગદ્યપદ્યાત્મક.

શ્રી રાંદેર ઐદિવ્ય આશ્રયકુંડ તરફથી

લેખક તથા પ્રકાશક,

મગનલાલ નિર્ભયરામ પાઠક,
રાંદેર.

સંવત્ ૧૯૬૮

ઈ. સ. ૧૯૧૨.

મૂલ્ય રૂ. ૦—૮—૦.

અંથ સ્વામિત્વના સર્વ અધિકાર પ્રકાશકે સ્વાધિન રાજ્યા છે,

અમદાવાદ.

“ ગુજરાત પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ ” માં શાહ સોમાલાલ
મંગળદાસે માલેકને માટે છાપ્યું.

શુદ્ધિપત્ર.

• → ← •

પૃષ્ઠ.	પાત્રિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
અપાત્રુયા	/	ગાપી	ભોગા
„	૪	સર્થુ	અપુ.
„	૧૪	આપ	આપ
૨	૧	દ્વિદંડઃ	દ્વિદંડઃ
૧૭	૧૦	વાર્ણુન કહેછે	વાર્ણુન કરતાં કહેછે.
૧૦	૧	એ	હે
૧૦	૧	પિનાશ્રમેજ	શ્રમવીળ
૧૧	૮	વાર્ણુન ન કરતા	વાર્ણુન કરતા
૧૨	૧૧	મહદવિધનં	મહદપિધનં
૧૩	૫	બ્રહિ	બ્રૂહિ
૧૫	૧૬	યજ્ઞઃ	યશઃ
૧૭	૧૮	યત્કરોતિ	યત્કરોપિ
૧૮	૧૫	મેષનાનીવ	મેષજાનીવ
૧૯	૧૩	માહ	માંહિ
૧૯	૧૫	મલે	મળે,
૧૯	૧૮	મયં	મઘં

પૃષ્ઠ.	પંક્તિ,	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૧૯	૧૯	મતેષુ	મૂતેષુ
૨૦	૨૦	યોજમતિપરે	યોજયતિપરે
૨૧૭	૩	આવે।	આ ઁ
૨૪	૧૪	મુજ હૃદય	મુજ બહુ હૃદય
૧૯	૧૬	તહારે।	ત્યારે.
૨૯	૨૦	મહા	મહીં.
૨૯	૨૧	દીયે	દીપે
૩૨	૫	સ્ત્રીનો	સ્ત્રીની
૩૨	૧૦	રહ્યા	રહી.
૩૮	૫	માયા	માદા
૪૦	૬	થયો;	થયા,

અર્પણં.

હરેરામ હરેરામ રામરામ હરેહરે
હરેકૃષ્ણ હરેકૃષ્ણ કૃષ્ણ કૃષ્ણ હરેહરે

હરિગીત.

ગોપી પણ અતિ દનેહવાળી સર્થુ આ જલ અંજલિ,
હરિ-કૃષ્ણ ચરણ સરોજમાં જેના મધુર મકરંદથી;
થાય એ અમૃતસમી વળી સુજન આદર પાત્ર એ,
પુનિત ચરણામૃતરૂપે હરતી ઉપાધિ માત્ર જે.

જલાધ અર્પે ક્ષાર જળ નિજ મેઘ સુંદર ક્યામને,
કરી અંગીકાર તેનો ક્ષાર દોષો ફૂર કરે;
સ્વચ્છ અમૃતસમું કરીને રેડતા વૃષ્ટિ રૂપે,
અખિલ સૃષ્ટિ ઝીલી જેને નવીન જીવન મેળવે.

આશા સઉ પૂરી કંઈ નથી રાખી તેમાં ન્યૂનતા,
સંસાર શાંત કરી દીધો ગુરૂ દાખવી અહ આ કૃપા;
હરિ શેષ ગુણ ગાવા રહ્યા પણ આય ક્યાં વળી હું ક્યહાં
છે કૃષ્ણ દીનજંઘુ લવારી અનુજ લક્ષ્મીની રીઝવવા.

આ પુસ્તક નીચેનાં સ્થળેથી રોકડી કીંમતે મળી
 શકશે અથવા વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે.
 પોસ્ટેજ અને વી. પી. કમીશન જૂદું.

- ૧ મગનલાલ નિર્ભયરામ પાઠક,
 સાધવાળાનો માળો-કાલળાદેવી--મુંબઈ.
- ૨ વૈદ્ય ગોવિંદરામ લક્ષ્મીરામ-રાંદેર-(સૂરત થઈને)
- ૩ પી. ડી. પંડિતની કંપની,
 બુકસેલર્સ-કાલળાદેવી, પોપટવાડી-મુંબઈ.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

श्री भयूरध्वज आभ्यान.

भंगलायरणु.

वेदांतेषु यमाहुरेक पुरुषं व्याप्यस्थितं रोदसी
यस्मिन्नीश्वर इत्यनन्य विषयः शब्दो यथार्थाक्षरः ।
अंतर्गच्छ मुमुक्षुभिर्नियमित प्राणादिभिर्मुच्यते
सम्थाणः स्थिरभक्ति योग सुलभो निश्चेयसायास्तुवः ॥

જેને ઉપનિષદ્દ આદિ વેદાંત ગ્રંથો વિષે આકાશ અને
પૃથ્વી વ્યાપીને રહેલા એવા અદ્વિતીય પુરુષ તરીકે વર્ણવ્યા
છે, બીજા કોઇને પણ સંબોધી નહીં શકાય એવા ‘ઇશ્વર’
શબ્દનો પ્રયોગ જે એકલાને વિષેજ યથાર્થ છે, અને જેને
મુમુક્ષુ પુરુષો પોતાના પ્રાણોનું નિયમન કરીને અંતઃકરણને
વિષે જોળે છે, તે દૃઢ ભક્તિ અને યોગથી સુલભ એવા
અચળ શ્રી શંકર પરમાત્મા તમારું કલ્યાણ કરે.

ब्रह्म दच्छत्रं च सप्तधृतिभवनं भोरुहो नालदंडः ।

सोणीनौकूपदंडः सरदमरसरित्पट्टिका केतुदंडः ।

જ્યોતિશ્ચક્રાક્ષદંડ સ્ત્રિભુવનવિજયસ્તમદંડોઽદ્વદંડઃ

શ્રેયસ્ત્રૈવિક્રમસ્તે વિતરતુ ત્રિબુધ દ્વેષિણાં કાલદંડઃ ॥

જે પ્રહ્લાંડરૂપી છત્રના દંડ છે, જે કમળમાંથી પ્રહ્લા પ્રકટ થયા તેના જે નાલ દંડ છે, જે પૃથ્વીરૂપી નૌકાના રૂપ દંડ છે, જે સ્વર્ગમાં વહેતી ગંગારૂપી પતાકાને ધારણ કરનાર દંડ છે, જે નક્ષત્ર મંડળરૂપી ચક્રના અક્ષ દંડ છે, ત્રિભુવન વિજયના સ્તાંભરૂપ જેનો પાદ દંડ છે અને દેવતાઓના શત્રુ દાનવોનો જે કાળ દંડ છે તે વામનાવતારરૂપ ત્રિવિક્રમ શ્રી વિષ્ણુ ભગવાન્ તમારૂં કલ્યાણ કરે.

રાજ્યં येनपटांत लग्नतृणकंत्यक्तं गुप्तेसन्नया

पाथेयं परिगृह्यकार्मुकवरं घोरं वनं प्रस्थितः ।

स्वाधीनः शशिमौलि चापविषये प्राप्तो नवै विक्रियाम्

पायाद्वाः सविभीषणाग्रजनिहा रामाभिधानो हरिः ॥

જેણે પિતાશ્રીની આજ્ઞાથી રાજ્યને ખેંચેલાં વસ્ત્ર તે વળગેલાં તણખડાંની માફક ત્યજી દીધું અને જે સાથે માત્ર પોતાના ઉત્તમ ધનુષ્યરૂપી પર્યટનની સામગ્રી લઈ ઘોર વનમાં પ્રયાણ કરવા નીકળ્યા અને જે સ્વાધીન મનથી શંકરનું ધનુષ્ય ચઢાવતી વખત રહેજ પણ ડગમગ્યા નહીં તે વિષ્ણુ-પણના મોટા ભાઈ હશ્તાનનનો નાશ કરનાર શ્રી રામચંદ્રજીના નામથી વિખ્યાત શ્રી વિષ્ણુ ભગવાન્ તમારૂં રક્ષણ કરે.

મૂકંકરોતિવાચાલં પંગું લંઘયતે ગિરિમ્ ।

યત્કૃપાતમહં વંદે પરમાનંદ માધવમ્ ॥

જેની કૃપા મુગા માણસને વાચાળ બનાવે છે, અને
પાંગળા માણસને પર્વત ઓળંગી જવા સમર્થ કરે છે એવા
પરમ આનંદરૂપ શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્માને હું પ્રણામ કરું છું,

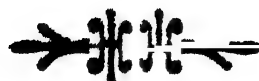
યં બ્રહ્માવરુણેન્દ્રરુદ્રમરુતઃ સ્તુન્વન્તિદિવ્યઃ સ્તવૈઃ

વેદૈઃ સાંગપદક્રમોપનિષદૈર્ ગાયન્તિયં સામગાઃ ।

ધ્યાનાવસ્થિત તદ્વ્રતેનમનસા પશ્યન્તિ યં યોગિનો

યસ્યાન્તં ન વિદુઃ સુરાસુરગણાદેવાય તસ્મૈ નમઃ ॥

જેની દિવ્ય સ્તોત્રોત્રાવડે બ્રહ્મા, વરુણ, ઇન્દ્ર, રુદ્ર, તથા
મરુત્ આદિ દેવતાઓ સ્તુતિ કરે છે, સામવેદનું ગાન કરનાર
ઋષિઓ અંગો, પદ, ક્રમ અને ઉપનિષદો સહિત વેદો વડે
જેનું ગાન કરે છે, અને જેના અંત-જેનું સ્વરૂપ-દેવ અને
દાનવના સમૂહો બાણુતા નથી એવા તે દેવને હું નમસ્કાર
કરું છું.

પૂર્વ ભાગ—ઉપો ધાત.

૫૬.—રાગ ધન્યાશ્રી.

કર આત્મસમર્પણ ભાષા, કર તુ, આત્મ સમર્પણ ભાષા
 માનેલા તુજ સર્વ પદાર્થો બુદ્ધબુદ્ધવત જ્ઞાણ સ્થાપા
 પરમાર્થે પ્રીતિથી ન વાપરશે જનશે વ્યર્થ અચિત્યા વિલાપ—કર.
 તારૂં છે ક્યાં શાશ્વત, શીઘ્ર આસક્તિ આપદ ધારી
 સંભાળે છે રમે જોખમાશે જાણે કદિ જાવું નાહી— કર.
 મારૂં કહે પાણ શુ છે તારૂં વિષય રચ્યા તે કાંઈ
 દેહ તુજ સાથે ક્યમ નાવે જો જરા ઉડું વિચારી— કર.
 ધન દારા સુત દેહથી પરહિત તારાં નથી તો તું સાધી
 હાલો લે અર્પણ કરવાનો સહિ રહે છે જ્યાંનું ત્યાંહી— કર.
 અભિમાન તું શા પર ધરશે પથ પરાર્થજ સહાધ
 જનહિત કર સહિ આત્મ ગણીને ઠર પ્રભુ ચરણે જામ— કર.
 અતર જો ન વિરાગ ઠરે આ સંત શરણ સુખદાઈ
 ધરતાં દીનદયાળુ તે તો સહિ દુઃખ દેશે દાહી— કર.
 અગિરાજનએ હરિ પદ શિરપર ધાર્યા ત્રિભુવન આપી
 દાધા દધીચીએ સુરપતિ અર્થ અસ્થિ અસુરને ત્યાગી— કર.
 મયૂરધ્વજ રાજાએ મુકાવી મસ્તક કરવત કાશી
 સતોળ્યા વિપ્રરૂપ હરિને વીરભક્ત નાણી અલિહારી— કર.

૫૬કર્તા શુ' કહે છે—

કર આત્મસમર્પણ ભાષા, કર તું આત્મસમર્પણ ભાષા

આ સ સારને વિષં ત્રિવિધ તાપથી પીડિત થયલા પરંતુ વર્ણાશ્રમ ધર્મ પ્રમાણે સદાચારથી વર્તી મન જેનું પવિત્ર થયલું છે એવા સાધુ પુરુષને પદકર્તા ઉપદેશ કરે છે કે, હે ભાઈ તું આત્મસમર્પણ કર. આત્મસમર્પણભક્તિ તું કર.

ભક્તિ ઘણા પ્રકારની છે તેમાં આત્મસમર્પણભક્તિ કરવા કહેવાનું ખાસ શું કારણ છે ? કારણ એટલુંજ કે—

અનુક્રુપ્ છંદ.

નવ પ્રકારની ભક્તિ, વળુંવી શાસ્ત્રને વિષે
ભક્તિ સ્વાર્પણની તેમાં, ચૂકામણિ રૂપેજ છે.

નવ પ્રકાર કયા ?

શ્રવણં કીર્તનં વિષ્ણોઃ સ્મરણં પાદસેવનમ્ ।

અર્ચનં વંદનં દાસ્યં સખ્યમાત્મનિવેદનમ્ ॥

હરિકથા તથા વેદાંતાદિ શાસ્ત્રાનું શ્રવણ કરવું તે શ્રવણ, વાદ્ય વિગેરે સંગીતનાં સાધન સાથે ધ્વજસ્વરનાં સ્તુતિ-ગાન ગાવાં તે કીર્તન, જપાદિક કરવાં અને શ્વાસે શ્વાસે પ્રભુનું નામ લેવું તે સ્મરણ, વિષ્ણુનાં ચરણક્રમણનું સેવન કરવું—પતિભાવથી સેવન કરવું—તે પાદસેવન, વિધિ વડે પૂજા કરવી તે અર્ચન, નમસ્કારાદિક કરવા તે વંદન, દાસભાવે સેવા કરવી તે દાસ્ય, મિત્રભાવે હરિને ભજવા તે સખ્ય, અને

ભજવાનને એટલે કે પરમાર્થમાં સર્વસ્વ અર્પણ કરવું તે આત્મ-
નિવેદન, એ પ્રમાણે નવ પ્રકારની ભક્તિ કહેવાય છે. આ
નવ પ્રકારની ભક્તિનું સેવન કરીને વિવિધ ભક્તજનો
પરમપદને પ્રાપ્ત થયા છે; તેમાં મુખ્યત્વે—

શ્રીકૃષ્ણ શ્રવણે પરીક્ષિદભવદ્ વૈયાસિકી કીર્તને
પ્રહ્લાદઃ સ્મરણે તદંઘ્રિભજને લક્ષ્મીઃ પૃથુઃ પૂજને ।
અક્રૂરસ્ત્વભિવંદને કપિપતિર્દાસ્યેચ સખ્યેર્ઙ્ગુનો
દેવસ્યાત્મનિવેદને બલિરમૂત્સર્વસ્વ સંપૂજને ॥

શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માની શ્રવણરૂપ ભક્તિ પરીક્ષિત રાજાએ,
કીર્તનરૂપ ભક્તિ વ્યાસમુનિના પુત્ર શુકદેવે, સ્મરણરૂપ ભક્તિ
પ્રહ્લાદજીએ, પાદસેવનરૂપ ભક્તિ લક્ષ્મીજીએ, અર્ચનરૂપ
ભક્તિ પૃથુરાજાએ, વંદનરૂપ ભક્તિ અક્રૂરજીએ, હાસ્યરૂપ
ભક્તિ વાનરોના પતિ હુમુમાનજીએ, સખા તરીકે ભક્તિ
અઙ્ગુને, અને આત્મનિવેદનરૂપ ભક્તિ બલિરાજાએ સર્વસ્વ
અર્પણ કરી હતી.

અંતિમની આત્મસમર્પણરૂપ ભક્તિ ઉત્કૃષ્ટ તો છે
ખરી; પરંતુ આ સંસારના અનેક મોહક પદાર્થોમાં આસક્ત
થયલા મનુષ્યને પ્રાપ્ત થવી સહેલ નથી. કોઈક હંમેશાં
સહેલું કામજ કરનાર અને કાંઈ પણ કઠણ કામ આવી પડે
કે તેને નવ ગજના નમસ્કાર કરનાર (Easy-going) પુરુષ

કહેશે કે આ નવ પ્રકારની ભક્તિ કહી છે તેમાં બેઠાં બેઠાં કથા વાર્તા શ્રવણ કરવાની, તથા પુણ્ય માર્ગ વિષે પ્રવૃત્તિ કરાવનાર હરિકીર્તનરૂપ ગમ્મત કરવાની વિગેરે સરળ ભક્તિ મૂકીને કોઈથી સહેલાઈથી ન મેળવી શકાય એવી આત્મ-સમર્પણ ભક્તિને ખાસ આગળ ધરવાનું શું પ્રયોજન છે, તે સમજી શકાતું નથી.

ગૃહસ્થાશ્રમના ક્ષણિક સુખોમાં લગ્નીપત્ની રહેલા અને ગૃહસ્થાશ્રમને તેથી ધન્ય માનનારા હેં પુરુષ, ખરે તારાથી નહિજ સમજી શકાય.

ગૃહસ્થાશ્રમના સુખોનું કવિ વર્ણન કહે છે કે —
સાનંદંસદનં સુતાશ્ચ મુધિયઃ કાન્તા મૃદુર્ભાષિણી
સ્વેચ્છાપૂર્ણધનં સ્વયોષિતિ રતિઃ સ્વાઙ્ગાપરાઃ સેવકા ।
આતિથ્યં શિવપૂજનં પ્રતિદિનં મિષ્ટાન્નપાને મૃદે
સાધોર્મૈત્ર મરોગિતાચ સત્તતં ધન્યૌ ગૃહસ્થાશ્રમઃ ॥

આનંદયુક્ત ગૃહ, બુદ્ધિમાન પુત્રો, મધુર બોલનારી સ્ત્રી, યથેચ્છ ધન સંપત્તિ, પોતાની પત્નીમાં પ્રીતિ, આજ્ઞા નુસાર વર્તન કરનાર સેવકો, અતિથિઓને આહર સત્કાર, દરરોજ શંકરની પૂજા, ગૃહમાં મધુર નાના ખાનપાન, હેં-મેશાં સત્પુરુષની મૈત્રી, તથા તંદુરસ્તી; આ પ્રમાણેની સુખની સામગ્રી જે ગૃહસ્થાશ્રમ સંપૂર્ણપણે વાસ કરી રહેલી

છે તેવા ગૃહસ્થાશ્રમને ધન્ય છે.

ઉપર વર્ણવેલાં સુખો કેમ પુણ્યાત્માનેજ સર્વાંશે પ્રાપ્ત થાય છે. સંસારમાં આ બધાં સુખો એકત્ર ભાગ્યેજ જણાય છે; પણ કેમન અમુક સુખની ન્યૂનતા તો કેમન અમુક અન્ય સુખની ન્યૂનતા એ પ્રમાણેજ બહુધા જોવામાં આવે છે. વળી ઉપર કહેલાં સુખો સ્થાયી ન હોવાથી તેમાં આસક્ત રહી દુર્લભ મનુષ્યજન્મ ગાળી નાખવો એ યોગ્ય નથી કહ્યું છે કે--

મહતા પુણ્યપણ્યેન ક્રીતેયં કાયનાસ્ત્વયા ।

પારં દુઃસ્વોદધેર્ગન્તું તરયાવન્નાભિચરે ॥

મહાન પુણ્યોરૂપી કીંમત આપીને, આ દેહરૂપી નાકા, તેં, દુઃખરૂપી સંસાર સાગર તરી જવાને ખરીદી છે, તે ભાંગી ન જાય એટલામાં તારે તરી જવું જોઈએ.

હવે કહો! પોતાનું શ્રેય વિચારનાર કયો પુરુષ આ ક્ષણિક સુખોમાં આસક્ત રહેશે ? શ્રેય સાધવા ઇચ્છનાર ઉપાયની કઠિનતા અથવા સરળતા ઉપર દૃષ્ટિ રાખતો નથી; તેની નેમ તો પોતાના પરમ અર્થ સિદ્ધ કરવાપરજ હોય છે. વળી રહેલું એટલુંજ કાંઈ સર્વાંગે ઇષ્ટપ્રદ હોતું નથી અને ઇષ્ટપ્રદ હોય તે કદાપિ કઠિન હોય તોપણ ધીર પુરુષો કે જેમને ઇષ્ટ પ્રાપ્તની ઉત્કટ ઇચ્છા છે તેમણે અનાદર કરવા યોગ્ય

નથી. સાર્થક શ્રવણ, કીર્તન વિગેરે ધારીએ તેટલાં સહેલાં નથી. શ્રવણ કરેલું, અને કીર્તનમાં ગવાયલું આચારમાં ઉતારવું જોઈએ પછી તે સહેલું હોય કે કઠિન, સર્વ ભક્તિઓનું પર્યવસાન આત્મસમર્પણમાં છે અને તે વિના પરમ પુરુષાર્થ પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી. માટેજ તેને પ્રધાનપદ આપવામાં આવ્યું છે. એજ પરમ કસોટી છે અને દરેક લોકોએ એ કસોટીમાંથી પાર ઉતરવાનું છે. દ્યેય (Ideal) હુમેશાં ઉચ્ચતમ હોવું જોઈએ. જેમ દ્યેય ઉચ્ચતમ તેમ તેને માટે પ્રયાસના વેગ બળવાન કરવો પડે છે; અને

નાયમાત્મા બલહીનેન લભ્યઃ

આ આત્મા નિર્ભળ મનુષ્ય મેળવી શકતો નથી. આત્મસમર્પણમાં સઘળા બળની જરૂર છે અને સઘળા બળના ઉપયોગથી પરમાત્મા પ્રાપ્ત કરી શકાય તેમ છે.

સંસારમાં ત્રણ પુરુષાર્થ ધર્મ અર્થ અને કામમાં અંતર્ગત નજીવી ચીજ મેળવવામાં અત્યંત કષ્ટ પડે છે તે સર્વને સુસાત છે; તો પછી પુરુષાર્થ શિરોમણિરૂપ મોક્ષપ્રાપ્તિમાટે શ્રમ પડે એમાં તો કહેવુંજ શું ?

સાધી.

મુક્તાક્ષ્ણ મેળવે ફસરી જે કરિકુભા ચીરે,
સાગર તળિયે જાએ તેને મળે ન મોતી તીરે.

તો પછી સજ્જન એ મુક્તિ ક્યમ વિના શ્રમેજ પમાયે.
વિરાગરૂપી ગિરિ શિખરોપર ભક્તિ કલ્પનરુ ઉગે.
મોક્ષરૂપ કૃપા લાગ્યુ તેને ક્યમ કરી તે જન જૂએ ?
ચઢવા મડેના ઉચાર્થ થકી ગભરાએ.

ડુંગર જોઈનેજ થાકી જાય છે તેનાથી ઉપર ચઢી શકાતું નથી પરંતુ કટિબદ્ધ થઈ ધીરેધીરે ચઢવા મડે છે તેજ શિખરપર સ્થિત થાય છે અને સર્વ લાલ મેળવેછે. વિરાગ હોય તો આત્મસમર્પણ કેવું સહજ છે તે આગળ પદના વિવેચનથી જણાશે. શ્રેયઃસાધકને કઠિન હોય તે પણ સહેલું છે. અન્યને સહેલું તે પણ કઠિન છે; માટે હે સજ્જન, આત્મસમર્પણ કરવું એજ સર્વાર્થ સાધક છે. આત્મસમર્પણ ભક્તિને વિષે દૃઢચિત્ત થવાનેમાટે વિરાગ થવાની જરૂર છે.

વિરાગઃ કઃ ? **इहा मुत्र फलभोगेषु इच्छाराहित्यम् विरागः**

આ લોક અને પરલોકના કર્મના ફળરૂપ ભોગો વિષે અત્યંત નિરપ્રવૃત્તા રાખવી એનું નામ વિરાગ, વિરાગને મહિમા નીચે પ્રમાણે કહ્યો છે:—

बद्धोद्वेकायो विषयानुरागी ।

को वा विमुक्तो विषयाद्विरक्तः ॥

વિષયો વિષે જેને પ્રીતિ છે તેને બંધાયેલો સમજવો અને વિષયોપરથી જેની પ્રીતિ હટી ગઈ છે તે મુક્તજ થઈ

ગયો છે. પરંતુ વિષયાસક્ત પામર પુરુષોને વિષયપરથી ચિત્ત-
વૃત્તિ ઉઠાડવીજ અતિ મુશ્કેલ છે તો તેનો અત્યંત વિરાગ
તો થઈજ ક્યાંથી શકે? ગમે તેટલા મનુષ્યો ભાણીને પંડિત
થાય છે છતાં જેણે મનની ગતિનો વેગ અટકાવવાનો અભ્યાસ
પાડ્યો નથી તેને તેની વિદ્યા પણ સહાયકારી થતી નથી.
ગાડી, લાડી અને વાડી જેવા અનેક વિષયો મનુષ્યને મોહમાં
ડુખાવી દે છે. સ્ત્રી જેવો વિષય વિદ્વાનને પણ કેવો ભૂલા-
વામાં નાખે છે તેનું કવિ વર્ણન ન કરતાં વિદ્વાન મુખે કહે છે: -

उपनिषदः परिपीता गीतापि च हंत मतिपथनीता ।

तदपि न हा विधुवदना मानस सदनाद्बहिर्याति ॥

ઉપનિષદોનો સારી રીતે અભ્યાસ કર્યો અને ગીતાનો
પણ વારંવાર વિચાર કરવામાં કાંઈ ખાટી રાખ્યું નહિ, છતાં
અરેરે આ ચંદ્રમુખી જે ચિત્તમાં ઘર કરી બેઠી છે તે બહાર
નીકળતી નથી. વળી કવિ વિષયી મનુષ્યનું વર્ણન કરતાં તે
અધરામૃતના પાનને કેટલું ઉચ્ચસ્થાન આપે છે તે વિષે કહે છે કે, -

अमृतममृतं कः संदेहो मधुन्यपि नान्यथा

मधुरमधिकं चूतस्यापि प्रसन्नरसं फलम् ।

सकृदपि पुनर्मध्यस्थः सन्नरसान्तरविज्जनो

वदतु यदि हान्यत्स्वादुस्यात्प्रिया दशनच्छदात् ॥

અમૃત એ તો અમૃતજ એમાં કાંઈ સંદેહ નથી, મધ

એ પણ મધજ તેમ પરિપક્વ મિષ્ટ રસથી ભરેલું આમરૂળ
પણ ઘણું મધુર એમાં કહેવા જેવું નથી છતાં એકવાર ફરી
મધ્યસ્થ થઈ સર્વ રસાસ્વાદ જાણનાર, હે, રસિક પુરુષ, કહો
કે અહીં પ્રિયાના અધરના આસ્વાદના રસથી આધક બીજો
કોઈપણ મધુર રસ છે ?

આવી રીતે જૂઠા જૂઠા વિષયોમાં મનુષ્યની આસક્તિ
કેવી રહે છે તે કવિઓએ વિવિધ પ્રકારે વર્ણવી છે; તેમજ
લંપટ પુરુષને વિષયોનું યથાર્થ સ્વરૂપ દર્શાવવાને પણ કવિ
વરોએ અનેક પ્રકારે બોધ કયો છે. કહ્યું છે કે:-

શ્રિયાદોલા લોલા વિષયજરસઃ પ્રાન્તવિરસાઃ
વિપદ્વેહંદેહં મહદાવિધનં ભૂરિનિધનમ્ ।
બૃહચ્છોકો લોકઃ સતતમબલા દુઃસ્વબહલા
તથાપ્યસ્મિન્ ઘોરેપથિ ચતરતા હન્ત કુધિયાઃ ॥

લક્ષ્મી હીડોળાની માફક ચલાયમાન છે, વિષયના રસો
અંતે નીરસ જણાય છે, દેહ સર્વ આપત્તિઓનું ઘર છે,
મોટી મોટી ધન સંપત્તિઓ પણ મોટાં મરણને શરણ કરે
છે, સર્વ લોકોમાં અનેક મોટા મોટા શોકો રહેલા છે, સ્ત્રીઓ
હમેશાં બહુ દુઃખ આપવાવાળી છે; છતાં અરેરે આ ઘોર
સંસારને વિષે કુળુદ્ધિઓ રચ્યા પચ્યા રહે છે.

વિષયી જ્યારે રામા અધર રસપાનને અમૃતરૂપ ગણે

છે ત્યારે અન્ય સભ્યના ખરો કલ્યાણકારક મધુર રસ કયા રહેલો માને છે, તે વિષે કવિ કહે છે:—

મૃદ્ધીકાર સિતાસિતા સમશિતા સ્ફીતં નિર્પીતં પયઃ
સ્વર્ગાતેન મુધાપ્યધાયિકતિથા રંભાધરઃ સ્વંદિતઃ ।
સત્ત્વં બ્રહ્મિમદીય જીવભવતા ભૂયોભવે ભ્રામ્યતા
કૃષ્ણેત્યક્ષરયોરયં મધુરિમોદ્ધારઃ કચિલ્લક્ષિતઃ ॥

દ્રાક્ષો ખાધી, સાકરનો સ્વાદ લીધો, સ્વચ્છ દુગ્ધનું પાન કર્યું, સ્વર્ગમાં જઈ દાણીવાર અમૃતનું પાન કર્યું તથા રંભાના અધરનું ચુંબન કર્યું; છતાં હે જીવ સાચું કહે કે વારવાર આ સંસારમાં ભ્રમણ કરતાં તને કૃષ્ણ એ અક્ષરોમાં જે આ મીઠાશ રહેલી છે તેનો ક્યાંય અનુભવ થયો છે ?

વળી કવિ કહે છે કે—

કિંદધિના કિંમધુના કિંમુધયા કિંચવમુધયા સ્વિલયા ।
યદિ હૃદયહારિ ચરિતઃ પુરુષઃ પુનરેતિ નયનયોરયનમ્ ॥

જેની મનોહર લીલા છે એવા પુરુષોત્તમનું જો દર્શન થાય તો હલિથી શું, મધથી શું, અમૃતથી શું કે આખી પૃથ્વીથી પણ શું ? કોઈપણ વિષય પુરુષોત્તમના દર્શનના જેવા તૃપ્ત ઉત્પન્ન કરી શકે તેમ છે ? નહિજ, કોટિકાળે નહિ.

વિષયોની તુચ્છતા, ક્ષણિકતા અને દુઃખરૂપતા સમજાય તોજ વિરાગ ઉત્પન્ન થાય છે માટે પદકર્તા કહે છે:—

માનેલા તુજ સર્વ પદાર્થો મુક્યમુક્યત લાગુસ્થાઈ,
 પરમાર્થ પ્રાપ્તિથી ન વપરે જનશે વ્યર્થ અચિંત્યા વિલાસ-
 તાં છે ક્યાં શાશ્વત શાદ આસક્તિ આપદ ધારી,
 સંભાળે છે રખે જનમમમે જનશે કદી જનવું નાહી.

તારા ગણેલા સર્વ પદાર્થ પાળીના પરપોટા માફક ક્ષણ
 ભર ટકે એવાજ છે તેના મિથ્યા આસક્તિથી સદુપયોગ નહિ
 કરે, તો ઓચિંત વ્યર્થ નાશ પામી જશે. તેમજ હ
 સજ્જન, દેહની સ્થિતિનું પણ નક્કીપણું નથી, ક્યારે પડશે
 તેની કોઈને ખબર નથી. દેહ અવશ્ય નાશવંત છે તો તે
 મિથ્યા પદાર્થ પર અન્યંત પ્રીતિ રાખી તેને રખે કાંઈ નુકસાન
 થશે એમ હુમેશાં સંભાળી રાખી અન્યને માટે ઉપયોગ ન
 કરવા અને સ્વધર્મ ન બળવવે એ કેવળ મૂર્ખતાજ છે.
 દેહ પ્રારબ્ધવશાત સુખદુઃખ ભાગી થાય છે અને નાશ પણ
 પામે છે તો એને જેટલો અન્યમાટે ઉપયોગ થાય એજ
 એનું સાર્થક્ય છે. તું તારા સુખ અથે પોતાના માનેલા પદાર્થોને
 પરમાર્થમાં ઉપયોગ ન કરશે તે સર્વનિયંતા ઇશ્વર જેને જહ-
 વાદીઓ કુદરત અથવા પ્રકૃતિ કહે છે તે બળાત્કારે મૃત્યુદ્વારા
 સમર્પણ કરાવી દેશે.

હમણાં વસ્તુસ્થિતિ કેવી થઈ છે તે સુજોને અજ્ઞાત
 નથી. મહામારીના ભયંકર ઉપદ્રવ સમયે અન્યને સહાય કર-
 વાનું તો બાળુએ રહ્યું પરંતુ રોહી સંબંધીઓને પણ

દુઃખ વખતે મદદ કરના તેની પાસે જતાં મનુષ્યો ભય
ધરતાં હતાં.

પતિ પાસ નહીં જઈ પદ્મિની પાતા પ્રીતે,
દુધ પી ઉઠ્યો જો દુર રહે માત્ર થકી તે;
ભાઈ પાસ નહીં જઈ મિત્ર પાસે નહિ રનેલી,
અવર સંબંધી નહીં પકડી રી જાતજ પ્રેમી ?
પણ હે કૃત્તન ન નથી તુજ અનિયં ના રહે,
તો શરવીરપણ કે રીને શીયાળાનું શિદ્ધને ગ્રહે !

શવને ગાડામાં ઘાલી લઈ જવાના પ્રસંગ પણ દેહપર
આવી નીચ આસક્તિને લીધે ઘણા બન્યા હતા.

પરંતુ હે સજ્જન ! વિચારવું જોઈએ કે આમ આ-
સક્તિ રાખવાથી મૃત્યુમાર્ગી હિંમેશને માટે બચી જવાનું હોય
તો ઠીક, પણ તેમે નથી એ તો બીકણ માફક વર્તવું, એ
કેવળ બદનામી મેળવવા માટેજ. અધ્વંધ્યામા પોતાના સેનિકા
મૃત્યુના ભયથી નાસતા હતા તેમને ઉદ્દેશી બોલ્યા હતા કે--

यदि समरमपाम्य नास्ति मृत्यो
भयमिति युक्तमिनोन्यतः प्रयातुम् ।
यदि मरणमवश्यमेव जन्तोः
किमिति मुधामलिनं यज्ञः कुरुध्वे ॥

જો રણભૂમિને છોડી જઈને મૃત્યુનો ભય રહેતો ન
હોય તો અહીંથી નામી જવું ઠીક છે; પણ જો પ્રાણી માત્રનું

મરણ અવશ્ય થવાનુંજ છે તો નકામો અપયશ શું કરવા
બેહોરો છો ?

વળી પદ કર્તા કહે છે કે—

માફ કહે પણ શું છે તાફ વિષય રચ્યા તેં કાંઈ.

દેહ તુજ સાથે ક્યમ નાવે બે જરા ઉઠું વિચારી.

હે સજ્જન, વિચારીને જોશે તો તને જણાશે કે જેના
પર તું માલકીનો દાવો રાખે છે તથા મમત્વ ધરે છે તે
સર્વ વિષયો પણ તારા નથી. હંમેશાં તારી પાસે રહેતા
નથી માટે તારા નથી. તેમજ તેં તેને ઉત્પન્ન કર્યા નથી
માટે પણ તારા નથી. પરમકૃપાળુ દૈશ્વરે તારે માટે સર્વ
પદાર્થો સૃજ્યા છે. દેહ પણ તારો નથી, કારણ સદેહે કાંઈ
ગયું નથી. તારા માનેલા દેહને તુંજ છોડી દે છે. સાથે લઈ
જવાનો નથી. કોઈની સાથે ગયો પણ નથી. માટે હે સુર
વિચારશીલ મનુષ્ય, દેહ અને ઇતર વિષયોપરથી આસક્તિ
ઉઠાવવી યોગ્ય છે.

ધનદારા સુત દેડથી પરહિત, તારાં નથી તો તું સાધી.

હાવો લે અર્પણ કરવાનો, સઉ રહે છે જ્યાંનું ત્યાંની.

આ નૈશ્વર દેહાદિક વિષયો પરમાર્થે વપરાય એજ
તેનું સાર્થક છે; દેહ અને બીજા વિષયો તારા નથી તો તેમના
દ્વારા તું અન્યને અર્થે ઉપયોગ કરે તો તેમાં તેં વિશેષ
શું કર્યું તે કહે—

‘તું કહતા મયં દાતા હું પર માલ કહાંસે લાયા હું!’

તારે તો નિમિત્ત માત્ર બનીને અર્પણ કરવાનો દહાવો લેવાનો તને પ્રાપ્ત થયો છે તે સંપૂર્ણ રીતે લઈ આનંદ માન.

તું જે આ સૃષ્ટિમાં દાન કરશે તે દાન, કોઈ ઉદાર પુણ્ય પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થયલા બાળકો માટે સ્વદ્રવ્યથી ધનામ અપાવી કોઈ ભાગ્યશાળી સંભવિત સદ્ગૃહસ્થને હસ્તે તે ધનામો વિદ્યાર્થીઓને અર્પણ કરવામાં આવે છે અને જે દેખાવમાં સદ્ગૃહસ્થ તરફથી દાન થાય છે તેના જેવું છે.

અભિમાન તું શાપર ધરશે પંથ પરાર્થજ સ્વાર્થ.

બળહિત કર સહિ આત્મ ગણીને ઠર પ્રભુ ચરણે બળ.

ઉપર કહ્યું તે ઉપરથી તને જણાયું હશે કે હું કરું છું હું આપું છું એવું અભિમાન તારે ધરવાનો લેશપણ અવકાશ રજા નથી; માટે મમતા તથા અહતા ત્યજ, સર્વ વસ્તુ પરમાર્થમાં અર્પણ કર અને પ્રભુ ચરણનું શરણ ગ્રહણ કરીને શાંત થા.

દલપતરામ કહિ કહે છે કે: ‘શી રીત ઈશ્વર રીઝશે, તે સાંઝે કેનું શું કર્યું?’ ગીતામાં શ્રી ભગવાને અર્જુનને કહ્યું છે કે—

यत्करोति यदश्नाति यज्जुहोति ददासियत् ।

यत्तपસ્યસિ કૌતેય તત્તુલ્ય મદર્પણમ્ ॥

હું અર્જુન તું જે કરે, જે પ્રાશન કરે, જેનો હોમ કરે, જે દાન કરે જે, તપ કરે તે સર્વ મને અર્પણ કર. અને;

सर्व धर्मान् परित्यज्य मामेकं शरणं ब्रज

સર્વ ધર્મોના પરિત્યાગ કરીને ફક્ત મારે શરણે આવ. શુભ કાર્યો નિષ્કામ કરવાં તે ઇશ્વરને અર્પણ કરવા તુલ્યજ છે. પરોપકાર સર્વને આત્મરૂપ જોવાથી થઈ શકે છે.

आत्मवत् सर्वभूतेषु यः पश्यति स पश्यति

જે સર્વ પ્રાણી માત્રને આત્મરૂપ જુએ છે તેજ ખરેખરે જુએ છે, અન્ય નહિ.

સંસારના પદાર્થોપર ઉપર કહ્યા પ્રમાણે વિરાગ અને નિષ્કામ પરોપકારના કાર્ય કરવાની ઉદાર વૃત્તિ શી રીતે ઉત્પન્ન તથા દૃઢ બને તે માટે પદ્ધતી કહે છે કે સત્પુરુષની સંગતિ એજ વિરાગાદિકની પરમ પોષક છે.

અંતર જંત ન વિરાગ કરે આ સંત શરણુ સુખદાઇ,
ધરતાં દીન દયાળુ તે તો સહિં દુઃખ દેશે દાહી.

સંતો કેવા છે તે માટે કવિવરો કહે છે:—

अनवरतपरोपकार व्यग्रीभवदमलैतसां महताम् ।

आपात काटवानि स्फुरति वचनानिमेषनानीव ॥

હુમેશાં પરોપકાર કરવામાંજ જેમનાં નિર્મળ ચિત્ત વ્યાપ્ત છે એવા મહાન્ પુરુષોના વચનો જે નીકળે છે તે પ્રથમ સાંભળવેજ માત્ર કડવાં પણ પરિણામે ઔષધોની માફક પરમ સુખકારી હોય છે.

उपरि करवालधाराकाराः क्रूराभुजंगमपुंगवात् ।

अंतः साक्षाद्द्राक्षा दीक्षागुरवो जयन्ति केपि जनाः ॥

દેખાવમાં જે તરવારની ધાર જેવા તીક્ષ્ણ અને મોટા મર્યાદી પણ જે કૂર હોય છે પણ અંતઃકરણ જેમનાં દ્રાક્ષના ગુણો દર્શાવનારાં હોય છે એવા અકથ્ય મહિમાવાળા મહાત્માઓ જયને પામે છે.

આવા સત પુરુષોના સમાગમથી અવર્ણનીય લાભ થાય છે. કુસંગતિનું શું પરિણામ છે તે દર્શાવવામાં એક નીચનું દૃષ્ટાન્ત પ્રખ્યાત છે. મળને લઈ જતા અત્યજ પર દૃષ્ટિ પડતાં નાક આગળ હોય ધરતા પુરુષને જોઈ મળને વાત્રી પ્રાપ્ત થઈ અને તે કંઈ છે:—

શુ મોઢે મુખ હાથ મર્ષજન હે જે હું સ્વરૂપે સદા
સર્વે માલ પુનિત ને સકલને પુષ્ટિ તથા પ્રાણુદા
નારા નીચ કુસંગથી મુજ થઈ આવી અવસ્થા અરે
માના સંગ મલે ફરી થઈશ હું પૂર્વ સ્વરૂપે અરે
સત્સંગતિનો મહિમા કવિઓએ કેવો કહ્યો છે.

दूरी करोति कुमतिं विमली करोति
चेतश्चिरंतनभयं चुलुकी करोति
भतेषु किंच करुणां बहुलीकरोति
संगः सतां किमु न मंगल मातनोति

સંતસમાગમ કુબુદ્ધિનો નાશ કરે છે, ચિત્તને નિર્મળ કરે છે, દીર્ઘકાળનાં પાપોનું નિવારણ કરે છે અને પ્રાણીઓ ઉપર દયા ઉપજાવે છે. એવું શું શુભ છે કે જે સત્સંગ પ્રાપ્ત નથી કરાવતો ? અર્થાત્ સર્વ મંગળમય વસ્તુનો લાભ સત્સંગનિથી થાય છે. સન્નજનોની સંગતિ હંમેશાં કરવાથી યોગ્ય સ્થિતિ થયે આચાર્યરૂપ સદ્ગુરુનો લાભ થાય છે અને સમાજ સદ્ગુરુ મળે છે તો પછી આ સંસારમાં કાંઈ પણ લયન કારણ રહેતું નથી. જનકને યાજ્ઞવલ્કય મુનિ પ્રાપ્ત થતાં ॥ અમયં વૈ જનક પ્રાપ્તોસિ ॥ થયું. હે જનકરાજા તું નિર્ભય થયો છે એમ થયું.

ગુરુ નામધારી તો ઘણા હોય છે પણ આમ કામ સદ્ગુરુ મળવા તો કઠિન છે. કહ્યું છે કે:—

ગુરવો બહવઃ સન્તિ શિષ્યવિત્તાપહારકાઃ

ગુરવો વિરલાઃ સન્તિ શિષ્યસંતાપહારકાઃ ॥

શિષ્યોનું દ્રવ્ય હરણ કરનારા ગુરુ બહુ હોય છે, પણ શિષ્યોનો સંતાપ હરણ કરનારા ગુરુ વિરલ હોય છે. છતાં આપણે સાધન સંપન્ન થયા હોઈએ તો ઇશ્વર પોતેજ સદ્ગુરુનો સમાગમ કરાવે છે; કારણકે ગુરુરેવ હરિઃ ગુરુ એજ પરમાત્મા છે.

પરિપક્વમલ્લ યેતાન્ ઉત્સાદનશક્તિદેષાત્તેન ।

યોજમતિપરે તત્ત્વે સદીક્ષયાચાર્ય મૂર્તિસ્થઃ ॥

જેઓના મળ નાશોન્મુખ થયા હોય છે તેવા અધિકારીઓના જ્ઞાનમાં પ્રતિબંધ કરનારા મળને નિવૃત્ત કરવાની શક્તિ યોજીને તેમને પરમાત્મતત્ત્વમાં લગાડવાની જેમની દીક્ષા છે એવા આચાર્યની મૂર્તિ વિષે ગુરૂરૂપે તે પરમાત્માજ નિવાસ કરી રહેલા છે. વળી;

દ્રાણાં અબ્રો સુરજે વિવિધ અતિ દીપે જ્યાં સુધી સૂર્ય સંગ
થાએ છે લોહ સ્વર્ણ સ્કટિક મણિ તણા સ્પર્શ માત્ર પ્રસંગે.
નંત પુણ્યે કદા જનોને વિરલ જગ વિષે સદ્ગુર સંગ થાએ.
પાપો તાપો હરાતાં હરિ રૂપ બનતા સંત ફેરી કૃપાએ.

માટે સંત પુરુષોની સંગતિથી અંતઃકરણમાં વિરાગને દૂર કરીને આત્મસમર્પણ લક્ષિત પ્રાપ્ત કરવી તેથી હે સજ્જન, તારા સર્વ અર્થ સરશે. આ લક્ષિત ક્રોણે કરેલી તેના પરમ પવન દૃષ્ટાંત આપતાં પદકર્તા કહે છે:—

બગિરાનનએ હરિપદ શિરપર ધાર્યાં ત્રિભુવન આપી,
દિધા દધિચિએ સુરપતિ અર્થે અસ્થિ અમને ત્યાગી
મયૂરધ્વજ નૃપતિએ મુકાવી મસ્તક કરવત કારી,
સંતોઆ વિપ્રરૂપ હરિને વીર લક્ષતની બલિહારી.

બળી રાજ તથા દધીચી મુની સર્વસ્વ અર્પણ કરી પરમપદને પામ્યા તેવીજ રીતે પ્રાતઃસ્મરણીય એવા મયૂરધ્વજ રાજાએ પણ બ્રાહ્મણનું રૂપ ધરી આવેલા શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માને પ્રસન્ન કર્યા હતા. માટે સર્વજનોને તેમના પ્રસિદ્ધ દૃષ્ટાંતથી

આત્મસમર્પણ ભક્તિ વિશે પ્રેરવાને તેમનું આખ્યાન હ્રમણાં કહેવામાં આવે છે. શ્રી ભગવાન કહે છે:—

યથા યથાત્મા પરિમૃજ્યતે સૌ
મત્પુણ્ય ગાથા શ્રવણાભિધાનૈઃ ।
તથા તથા પશ્યતિ વસ્તુ સૂક્ષ્મં
ચક્ષુર્યથૈવાંજન સંપ્રયુક્તઃ ॥

મારાં પરમ પવિત્ર આખ્યાનો શ્રવણ કરીને તથા કહીને જેમ જેમ આ જીવ પવિત્ર બનતો જાય છે, તેમતેમ આંખમાં અંજન આંજવાથી જેમ ઝીણી વસ્તુ સ્પષ્ટ બળાય છે તેમ તે સૂક્ષ્મ વસ્તુ જોવા માંડે છે.

કુરુક્ષેત્રના યુદ્ધમાં વડીલ, મિત્ર, કુટુંબી તથા અન્ય અંબધી વર્ગ જે શત્રુ બની સન્મુખ હોવા રહી લડ્યા હતા તેના નાશ કર્યો હતો તે પાપનું પ્રાર્થાશ્રિત કરવાને તથા અતઃકરણનું સાંત્વન કરવાને યુધિષ્ઠિર રાજાએ ચક્રવર્તી રાજાની શોભા તથા યજ્ઞમાં વૃદ્ધિ કરનાર એવા અશ્વમેધ યજ્ઞનો આરંભ કર્યો હતો. તેમાટે યોગ્ય અશ્વને દિગંતોમાં ફરવા છૂટો મૂકવામાં આવ્યો હતો અને તેના રક્ષણમાટે ગાંડીવધારી અર્જુન તથા કર્ણ પુત્ર વૃષકેતુ વિગેરેને નીમી મહા પ્રબળ સૈન્ય સાથે તેમનાપર દિગ્વિજય મેળવી પોતાનું સાર્વભૌમ પદ પ્રત્યેક રાજા પાસે કબૂલ કરાવવા મોકલ્યા હતા.

બખુવાહન સાથે યુદ્ધ કરતાં મૃત્યુ પામેલા અર્જુનને
સજીવન કરવા શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા પણ આવીને તેમની સાથે
જોડાયા હતા. અશ્વને આગળ કરી સૈન્ય પ્રયાણ કરતું હતું.
અશ્વે ફરતાં ફરતાં મયૂરધ્વજ રાજાના પ્રદેશમાં પ્રવેશ કર્યો.
મયૂરધ્વજ રાજાએ પણ અશ્વમેધ યજ્ઞ શરૂ કર્યો હતો; અને
તેનો અશ્વ લઈ તેનો પુત્ર તામ્રધ્વજ નીકળ્યો હતો. તેનું
સૈન્ય જ્યાં પડાવ નાખી રહ્યું હતું ત્યાં પાંડવોનો અશ્વ આવી
પહોંચ્યો. તેને તામ્રધ્વજના સૈનિકાએ—

દોડા દૂરથી અશ્વ આવતો અનપ
સર્વ ચક્રિત થયા જાતે તેનું રૂપ
મારી ખુખાર ત્યાં અશ્વે એક ભારી
ચાંદ્રા સૈનિકા જૂએ છે તેને ધારી
સ્વર્ણ પત્ર શિરે સત્રનું સાહાય
મયં કિરણ પડે નયન અંખવાય
ઉચ્ચી ગ્રીવાની કમાન મનોહારી
પૃથ્વિ છે વિશાળ પ્રાટ અંગ ભારી.
સ્વર્ગ સુધી ગતિ કરાવનાર દીસે
આલ નીરખી વીરતણાં હૃદય રીઝે
પુણ્ય પુંજ પૃથિવી વિચરતો જણાય
ધન્ય સ્વામિ એનો સર્વથી લણાય.

તામ્રધ્વજનો તુરંગ પણ એટલામાંજ ફરતો હતો તે
સામે મળ્યો. બન્નેએ એકમેકને સુંઘ્યા, કર્ણ ઉંચા કર્યા અને

પાદપ્રહાર પણ કર્યા. બન્ને તોખારોને યુદ્ધ કરતા જોઈને
ખીજા અશ્વની હકીકત પૂછી તામ્રધ્વજે પાંડવોના અશ્વને
બાંધવાનો હુકમ કર્યો, અને પ્રધાનને યુદ્ધ માટે સૈન્ય તત્પર
કરવા આજ્ઞા આપી. તામ્રધ્વજ મનમાં વિચારે છે કે—

નર નારાયણ સાથે, કંઈ પુણ્યે સંગ્રામ પ્રસંગ મળે,
જયથી હય યશ પામું, શ્રેયદ શું મૃત્યુથી હરિ સમિપે !

અશ્વને તામ્રધ્વજે પકડ્યો છે એ ખબર અર્જુન તથા
શ્રી કૃષ્ણને પણ થઈ. શ્રી કૃષ્ણ અર્જુનના રથમાં સારથી રૂપે
શોભતા હતા તે ઉભયને જોઈ તામ્રધ્વજના યોદ્ધાઓએ પણ
વિચાર કર્યો કે હવે વૈકુંઠનો લાભ સહજ થયા વિના રહે
વાનો નથી.

દેવાંગનાઓ તથા દેવો અંતરિક્ષમાં યુદ્ધ જોવાને
વિમાન સહિત આવ્યા હતા. રથમાં વિરાજેલા શ્રી કૃષ્ણની
શોભા તે વખતે વર્ણી શકાય એવી નહોતી;—

प्रत्याकृष्टं नयनमबला यत्रलग्नं नशेकुः
कर्णाविष्टं न सरति ततो यत्सता मात्मलग्नम् ।
यच्छ्रीर्वाचां जनयति रतिं किंनु मानं कर्वानाम्
दृष्ट्वाजिष्णो र्युधिरथगतं यच्चतत्साम्यमीयुः ॥

જેમના રૂપમાં લાગેલાં નેત્રો સ્ત્રીઓ પાછાં ખેંચી શકતી
નથી. જે રૂપ વર્ણન થએ સત્પુરુષોના કર્ણદ્વારા હૃદયમાં લાગી

ગયલું ત્યાંથી ખમ્મી જતું નથી, જેની શોભા કવિઓની વાણીમાં મધુરતા ઉત્પન્ન કરે છે તે તેમની વાણીને માન પાત્ર કરે એમાં કહેવુંજ શું; યુદ્ધ સમયે રથમાં બેઠેલા શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્માનું આવું રૂપ નિરખીને યોદ્ધાઓ તેમાં લીન થઈ ગયા હતા.

શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્માએ અર્જુનને કહ્યું;—ભાઈ, મહા સંકષ્ટ પ્રાપ્ત થયું છે. તામ્રધ્વજ મહા સમર્થ યોદ્ધા છે અને તે જીતાવો કઠિન છે; એના પરાક્રમનું શું વર્ણન કરું ?

પૌરંસુતીયતિ જનં સમ ન્તિરંસા

વન્તઃ પુરીયતિ વિચિત્ર ચરિત્ર ચંચુઃ ।

નારીયતે સમરસીમ્નિ કૃપાણપાણે

રાલોક્ય તસ્યચરિતાનિ સપત્નસેના ॥

વિચિત્ર પરાક્રમવાળો આ તામ્રધ્વજ નગરવાસી લોકને પુત્ર પ્રમાણે ગણે છે અને રણભૂમિમાં તે જાણે અંતઃપુરમાં વિહાર કરતો હોય તેમ વિચરે છે. એને સંગ્રામ પ્રદેશમાં હસ્તમાં તરવાર ધારણ કરી અનેક પરાક્રમે કરતો જોઈને શત્રુની સેના અબળા જેવી થઈ જાય છે. આવા અદ્ભુત વીર સાથે હાથ મેળવવાનો પ્રસંગ હમણાં આપણને પ્રાપ્ત થયો છે.

છતાં આપણુ ખન્ને જણા તેની સાથે યુદ્ધ કરીશું

જેહંએ પછી શું થાય છે. અર્જુન તમે સેનાનીઓને દાગ્યુ
યુદ્ધ કરવાની આજ્ઞા આપો. ઉભય પક્ષની સેનાઓ તત્પર
થઈ અને હુકમો છૂટતાં—

કદાવ.

સંગ્રામ ઉદ્ધિ ઉછળ્યા, ત્યાં કોલાહલ બહુ થયા;
વીર સમૂહ સામા ધસ્યા, મોટાં મોઢાં શું આથડ્યા.
આ ઉદ્ધિમાં, મહાન જ્વાળા, મુખી પર્વતો જેવા વીરો;
કાટી એકીદમ જે ચાગરદમ બહુ ઉકળતા સડિને દહતા.
વીરરસ રેલે યમ મુખ મેલે, પ્રતી ભટોને વક્ર ધટોને
અર્ધ કરીને આશા ધરીને રણદેવીને અર્પે પ્રેમે
કરાવ ત્યાં કરવાલો ધુમતી જાણે ચંડી અનેક ભમતી
વળી ભાલાઓ ઉડતા ભાળો નિચે કાળો આવ્યા ન્યાળો
યુદ્ધ જામતાં શિરો ઉડતાં કંઈ કંઈ પડતા પ્રાણો ત્યજતા
બાણ વૃષ્ટિના ઓધ વર્ષતા રક્તસરીતા ધોધો વહેતા
હસ્તિ ત્રાડે ચગદી પાડે અનેક રથને કંઈ યોધને
અર્ધેવા ફાળે પ્યાદળ ખાળે ગદાથી ચૂરા થાતા પૂરા
મુભટ હર્ષમાં રણાદર્શમાં જુએ સ્વર્ગમાં જતા રંજમાં
ધન્ય ગણે છે મરણુ રણે તે સમરચક્રા તે વીર નવ પાછા
પળ્યા—સંગ્રામ.

અર્જુનના પ્રબળ પ્રતાપથી તામ્રધ્વજની સેના હુતવીર્ય
થઈ વીખરાઈ જવા માંડી; એટલે—

જેતક સૈન્ય હણાતું ગાંડિવચક્રા તામ્રધ્વજે કાપથી,
કોંધા દારણુ યુદ્ધમાં કંઈકને સંગ્રામયજ્ઞે હવિ;

આવ્યા ત્યાં અનિરુદ્ધ સાત્યકી પ્રતાપી કર્ણના પુત્રને,
દોળ્યા ધુળ મહીં પછી પ્રગળ તે અર્જુન સામે ધસે.

આવો વીરોનું જે મહાન યુદ્ધ થયું તેનો સહજમાં
ખ્યાલ આવી શકે તેમ નથી તો વર્ણન તો શુંજ થઈ શકે—

સપ્તાહ ત્યાં તો રણ રંગ જામ્યો.

વીરો લડે વળ શું કોન શામ્યો;

વિશ્વે ધરે જે નર એક નામ,

(તેને) પમાડીઓ ભક્તસુતે વિરામ.

અર્જુનને તામ્રધ્વજે દિવ્ય અસ્ત્રોથી મૂર્ચ્છિત કરી ગર્જના
કરી એટલે શ્રીકૃષ્ણનો કોપ સ્ફાપ્યો રહ્યો નહિ. તેમણે
સુદર્શનનું સ્મરણ કર્યું અને આવેશમાં રથથી ઉતરી—

શ્રી કૃષ્ણે સુદર્શન ઝાલ્યું,

ધરા ધૂળ ઉદ્ધિ ઉછળ્યા;

અત્નાડે ડોલવા માંડ્યું.

શ્રી કૃષ્ણે.

ધસે મુક્તિ શું આજ સઉની,

સુભગ્યે એમ ધાર્યું;

ધસી તામ્રધ્વજ ઉપર માર્યું,

તેણે અત્નાસ્ત્રે ખાળ્યું.

શ્રી કૃષ્ણે.

શ્રુતિ વચન રૂપ શસ્ત્ર થકી શું,

સંસાર ચક્રને વાળ્યું,

કર્પા દુંદુભિ નાદો દેવે,

જોઈ વીર પરાક્રમ વાળ્યું.

શ્રી કૃષ્ણે.

અર્જુન પણ મૂર્છામાંથી જાગી તામ્રધ્વજ સામે ધસ્યો
અને શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્મા પણ સુદર્શનને નિષ્ક્રાંત થયલું
જોઈને સામા ધસ્યા, પરંતુ આ વીર કાંઈ લય ધરે
એવો નહોતો.

આવ્યા અર્જુન કૃષ્ણ જ્યા સમીપમાં બંને ધર્મા બાધમાં
ઉડ્યો લે નભ ફેરવ્યા ધરી ઉચ્ચ જાણે ગ્રહો લાથમાં,
પાડ્યા મરિચિત પૃથ્વીમાં ઉભયને તારા શુ પ્રગ્ભાપને,
ભક્તિનો મહિમા જગાવી જગમાં લાયક હરિ પાથે તે.

નાયકો ખડ્યા એટલે સૈન્યનું કહેવુંજ શું ! પાંડવોના
સૈન્યનો પરાજય થયો અને તામ્રધ્વજ બંને અશ્વ લઈ
પિતા જ્યાં યજ્ઞ કરતા હતા ત્યાં આગળ આવ્યો અને શું
બન્યું તે બધી હકીકત કહી સંભળાવી.

લક્ષ્મણ મયૂરધ્વજે સાંભળતાં વારને પુત્રને વિજય-
માટે ધન્યવાદ આપવો તો કેરે રહ્યો પણ ક્રોધમાં આવી
જઈ તામ્રધ્વજનો ઘણો તિરસ્કાર કર્યો અને કહ્યું કે તે
મહા ધાર કર્મ કર્યું છે. તું નર નારાયણને રણભૂમિમાં રવડતા
મૂકી આ ક્રુદ્ધ અશ્વને લઈને તે શું આવ્યો ? તેં માખણ મૂકી
છાશનું, સુવણે ત્યજી કથીરનું ગ્રહણ કર્યું છે. આમ પિતા
પુત્રને ઉપાસંભ આપી રહ્યો હતો એટલામાં એક અવનવો
બનાવ બન્યો.

નરનારાયણને હારવું શું ! તે તો લક્ષ્મણ મહિમા

વધારવા 'પૃથ્વીમા વિચરતા હતા, તે તામ્રધ્વજ ગયો એટલે
જાગ્રત થઈ શ્રી કૃષ્ણે અર્જુનને કહ્યું કે આલ નગરમાં તને
મયૂરધ્વજ રાજા કેવો ભક્તશિરોમણિ છે તે બતાવું. હું
વૃદ્ધ બ્રાહ્મણનું રૂપ ધરું છું ને તું શિષ્ય બન, પછી જે
થાય તે જોયા કરજે. શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્મા તથા અર્જુન નવા
ધારણ કરેલા રૂપમાં નગરની ચર્ચા જોતા જ્યાં રાજા યજ્ઞ
કરતો હતા ત્યાં આવી પહોંચ્યા અને રાજાને આશીર્વાચન
કહ્યાં. રાજા સત્કાર કરવા તુર્ત સામે ધસ્યો અને વૃદ્ધ
વિપ્રવર્યને પ્રણામ કર્યા અને તેનું વિધિવત પૂજન કર્યું
અને શું આજ્ઞા છે તે બાણવા વિનતિ કરી ત્યારે ગદ્ગદિત
કંઠે જર્જરીભૂત ઋષિ લાકડી ટેકવતા બોલ્યા:—

કાનરો.

ધમાત્મા તુ છે મેં જાણી આપતિ મહા તુજ પર આજી
કહેતા મુજ હૃદય ચીરાય પણ કહેવા વિણ નથી ઉપાય
વનમાં મૃત સાથે વિચરતાં વનરાજે ઝડપ્યા ઓચિતાં
કત્યુ કરગરી મુજ દેહ લઇને પુત્ર ઉગાર દયા તું કરીને
વૃદ્ધ હું મરવા યોગ્ય છું હાવે વિનવ્યો બહુ મેં પણ નવ માને
સિંહ કહે સુત એ મન મળશે કત્યુ કરશે મુજ તોજ ઉગરશે
મયરધ્વજનુ જે તનુ લાવે તનુજ તને દડિ પાછો તારો
ગૌ માટે દાધી દેહ દ્વિતીયે ન્યત્ર ન ધર્મ મહા નૃપ દીયે
ગૌબ્રાહ્મણુ પ્રતિપાળક તે છે યાચ જરૂર તુજ અર્થ સંગે જ
પણ ધિક્ દ્રવ્ય નીચજ મારી ધિક્ મને તુજને સભળાવી
મુજને જ્યાં તું આવશે તો તરશે કંઈ દીનવત્તનાં દુષ્ટો

આ પ્રાણીનાં વચન સાંભળતાંજ સઘળી સભા
શોકથી વ્યાકુળ થઈ ગઈ. રાણી તથા પુત્ર પણ સ્તબ્ધ
થઈ ગયાં. એક રાજના મુખપરજ માત્ર આનંદ ભાસતો
હતો. તેણે હર્ષયુક્ત વદને કહ્યું:—

ખિહાગ.

મુનિરાજ સાર્થક કાંઠા દેહ ધરી મુજ આજ,
દાશુ ભંગુર વપરાય વપુ આ વિપ્ર શિરોમણિ કાજ.
અન્ન પુત્ર બળિ બનતો નેત. હું ન બચાવું આજ,
હત્રિ નામ ધર્યું શા કામનું ચિંતા હવે ધરો ન લગાર.
કહ્યું છે કે—

સત્તાં કલત્રાયત इत्युदग्रः

क्षत्रस्यशब्दો भुवनेषु रुढः ।

આપત્તિમાંથી આગળ પડી રક્ષણ કરે છે આ અર્થ-
માં ક્ષત્ર શબ્દ પૃથ્વીને વિષે પ્રસિદ્ધ રીતે વપરાય છે તો હું
જો તમારૂં તમારા પુત્ર પરની આપત્તિમાંથી રક્ષણ કરું નહિ
તો પછી ક્ષત્રિય ગણાઉંજ શાનો ?

વળી:—

वाताभ्रविभ्रममिदं वसुधाधिपत्य

मापातमात्र मधुरो विषयोपभोगः ।

प्राणास्तृणाग्रजलविंदु समा नराणाम्

धर्मः सखा परमहो परलोकयाने ॥

આ પૃથ્વી પરનું રાજ્ય છે તે વાયુમાં વાદળ જ્યાં સુધી ટકી રહે ત્યાં સુધી ટકે એવું છે, સર્વ વિષયોના ભોગો દેખાવમાં પ્રથમ ગ્રહણ કરતી વખતે ક્ષણ માત્ર મધુર લાગે તેવા છે અને મનુષ્યોના પ્રાણ તણખલાંના અગ્ર ભાગ પર જલના ઝિંદુ જેમ હુમણું પડી જશે હુમણું પડી જશે એવી સ્થિતિમાં હોય છે તેવા અસ્થિર છે; માત્ર ધર્મ એજ પરલોકમાં ગમન કરતી વખતે પરમ મિત્ર તરીકે સાથે આવે છે. મારે આ ક્ષણભંગુર દેહની દરકાર નહિ કરીને ધર્મનું અવશ્ય ઉપાર્જન મારે કરવું જોઈએ. હે સજ્જનો, જુઓ ધર્માત્માઓને પણ કેવું દુઃખ આવી પડે છે! કહ્યું છે કે:—

ગુણાનામેવ દૌરાત્મ્યા દુરિધુર્યોનિયુજ્યતે ।

અસંજાત કિણસ્કંધઃ સુખં સ્વપિતિ ગૌર્ગલિઃ ॥

ગુણોનાજ દુઃસ્વભાવને લીધે બળદને ધુરામાં જોડવામાં આવે છે અને જેની આંધપર ડાઘ પણ પડ્યો નથી એવો ગર્જાઓ બળદ સુખે સુખે છે. સમજીને બધું દુઃખ છે, નહિ સમજે તે સુખે જિંદગી વ્યર્થ ગાળે છે.

રાજાને અર્ધુ અંગ આપવા તત્પર થયેલો જોઈ રાણીએ વિપ્રને ઉદ્દેશી કહ્યું:—

સાહિબી.

ઋપિરાજ પ્રાયુષ્ટુ તમને હવ્યું મુજ સાથક કરો,
 મગરાજ કાજ શરીર આ મુજ સ્વામિ બદલે લઈ ધરો,
 અર્થ અંગ પતિનું હું છું, આપ તો સર્વજ છો,
 આનંદથી હું અર્પુ છું જે અર્થ સરસે આપના,
 દેહ સ્ત્રીના જે પતિને ઉપયોગી ના થઈ,
 પીડા તથા તે પોપવામાં જનનીએ નિશ્ચે ધરી
 સ્વામિ સંવા કરી છે મુજ ઉપર તેનું બહાલ છે
 નહીં ના કાં, તમ ઉપર મારા શ્રયનો આધાર છે.

રાજા માન ધરી ઉભા રહ્યા અને રાણા, વિપ્ર શું
 બોલશે તે સાંભળવા, તેમના તરફ જોઈ રહ્યા.

છે ધન્ય રાજા તુ ખરે કલના લલામ.
 અર્પે તું દેહ પતિ માટ ન અન્ય કામ.
 માન્યુ છે ભૂપતિ તાજું જમાણુજ અંગ
 સ્વીકારે જે નૃપ દીએ ધરીને ઉમંગ !

ત્યાં રાજકુંવર તામ્રધ્વજ પણ ઉભેલો હતો તેણે
 આ સાંભળી જોયા કયું નહિ, તે બોલ્યો:—

કાલિંગડો.

પિતૃ સાંઠે હું અર્પું દેહ પ્રભુ—પિતૃ
 ત્રિશ્વિમાં પુત્રને કહે છે પિતા રૂપ આપ છો સમજુ,
 સ્વીકારી મુજ નમ્ર વિનંતિ દેહ કરો સાર્થક સાધુ;
 સિંહ થશે ખુશ ખૂબ ખિલેલા યુવક તનુથી જરૂર કહું,

ભદ્રા દધ યશ દેહ અચાવો અપયશથી નથી નીચું મરવું.
તત્પર નહિ મરવા પિતૃ અર્થે સુત વ્યર્થ ઉત્સર્ગે ઉઠરવું,
પિતા શત્રુની સહ સંગ્રામે શ્રેયસ્કર યુદ્ધમાં પડવું;
ધર્માર્થે મૃત્યુથી ઉચું શું, કૃતકૃત્ય કરો મુનિ હું પ્રાર્થુ—પિતૃં

સભામાં વિપ્ર શું કહે છે તે સાંભળવાની ઉત્સુકતા વૃદ્ધિ
પામતી જાય છે અને ઘણાઓ તેને કાળરૂપજ જોઈ રહ્યા છે.

વિપ્રે કહ્યું;—“ભાઈ તેં કહ્યું તે ખરું છે અને તને શોભા
આપે એવું છે પણ સિંહે તો કહ્યું છે કે એક પાસે સ્ત્રી
અને બીજી પાસે પુત્ર એ રીતે કરવતે બેરાયણું શરીર જો
જાનનું આણી આપશે તોજ હું સ્વીકારીશ.” સભા આ
મકમાટ ઉપજાવે એવા શબ્દો સાંભળી રોમાંચિત થઈ ગઈ.
જાનને ઉગરવાનો કાંઈ પણ ઉપાય રહ્યો નહિ. ધર્માત્મા
જાન દૃઢનિશ્ચયી હતો એટલે તે ગભરાયો નહિ. તેણે કરવત
વંગાવી અને રાણી તથા કુંવરના હાથમાં આપી. પ્રભુ
વેપ્રના રૂપમાં જોતા હોવા રહ્યા. અર્જુન પણ પ્રભુની સ-
ગતાઈ જોઈ મનમાં ત્રાસી ગયો હતો. સર્વ મનમાં ઇચ્છતા
કૃતા કે વિપ્રવચ્ચ દયા કરી આ ઘોર કર્મ થતું અટકાવશે;
પરંતુ પ્રભુએ ભક્તની પરીક્ષા પૂરેપૂરી થવા દીધી.

કવાલિ.

પ્રભુએ ભક્ત નિજજનની કસોટી કારમી કાઢી,
કરવતી કરવતી લીધી શિરે શિરજીવને દીધી;

ઉભી છે રાજી એક પાસ સામો કુંવર સઉલાસ,
 કરવતી એંચવા માંડી જોનારના જન્ય હૃદય છાંડી;
 હૃદય પથ્થરના પીગળાવે નદી અશ્રુની વહેવડાવે,
 ધન્ય સ્ત્રી આ તથા સુતને ધૃતિ કંઈ દાખવી જોણે;
 લેશ તે જ્ઞાનિ નવ પામે માત સુત વળગ્યાંછે કામે.
 મયુરધ્વજ નિશ્ચિતે ઉભો વેદના લેશ નહિ ગણતો,
 મુખેથી નામ હરિ જપતો અન્ય તે કંઈ ન ચિતવતો,
 શું કરવતે કહોરતા ત્યાગી કમળની કામળતા માગી;
 હસંતું જમાણું અંગ જોઈ વામ ત્યાં અંધિ તો રોઈ,
 ઋષિ એ અશ્રુનાં બિંદુ નિરખી ખૂબ થયા ખિન્ન;
 રહેવા દે વહેરવું ભાઈ ચાલવા માંડયું રીસાઈ.

વિપ્રે જવા માંડયું એટલે રાણી તથા કુંવરે કરવતને
 અટકાવી કહ્યું:—

ગયા ઋષી રીસાઈને, વિનવે વનિતા સૂત

આજ્ઞા દો તે કીજએ, રહે ટેક હે ભ્રપ !

રાજાએ વિપ્રને આજીજી કરી પાછા બોલાવ્યા અને
 ચાલ્યા જવાનું કારણ પૂછ્યું ત્યારે તેમણે કહ્યું;—“હે રાજા, તને
 શોક કરતો જોયો તેથી હું ચાલ્યો ગયો. ખેદથી આપેલું
 તામસી દાન હું લેવા ખુશી નથી માટે હવે તારું અર્ધું અંગ
 લેવા કબૂલ નથી. આ સાંભળી રાજાએ કહ્યું:—

હસે છે આ માત્ર સ્વજીવિતનું સાદૃશ્ય સમજ:

રંડે ગણું પાસું નવ મુજ તનું કષ્ટજ ધરી;

પરાર્થે ના આવ્યું ગણી અતિવ તે શોકજ કરે:

બહુ સુગ્રો શોચે સ્વીય કંઠ વૃથા વસ્તુ વણુશે.

ઋષિને રાજાના વચનથી સંતોષ થયો અને રાજાએ ફરીથી મસ્તકપર કરવત મૂકાવી અને રાણી તથા કુંવરે ખેંચવી શરૂ કરી એટલે પ્રભુ પ્રસન્ન થયા. કરવત અટકાવી ભક્ત શિરોમણિ રાજા, રાણી કુંવરને તથા આખી સભાને સ્વરૂપે દર્શન આપ્યું. સભા અત્યંત આનંદ પામી અને રાજા, રાણી તથા કુંવરે ભગવાનનાં ચરણારવિંદમાં મસ્તક નમાવ્યાં. શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માએ કહ્યું કે:—“હે પરમભક્તરાજ, હું તારાપર પ્રસન્ન થયો છું. જે ઇચ્છા હોય તે માગ અને આ બંને અર્થે લઈને યથેચ્છ યજ્ઞ કર.

ભગવાનનું આ પ્રમાણે બોલવું સાંભળીને મયૂરધ્વજ રાજા બોલ્યા કે:—

તંત્રાશિલાત્મદયિતેશ્વર માશ્રિતાનામ્

સર્વાર્થદં સ્વકૃત વિદ્વિસૃજેત કોતુ ।

કોવાં મજેત્કિમપિ વિસ્મૃતયે ઽનુભૂત્યૈ

કિંવા મવેન્નતવપાદરજો જુષાં નઃ ॥

આપ કે જે આશ્રિતોને સર્વ પુરુષાર્થના આપનારા છો, સર્વ પ્રાણીઓના આત્મા હોવાથી અત્યંત પ્રિય છો અને ઇશ્વર હોવાથી ભજવા યોગ્ય છો એવા આપનો સ્વકર્તવ્ય

સમજનાર કોણ ત્યાગ કરે અને આપની વિસ્મૃતિ જેથી થાય એવા ભોગ, ઐશ્વર્ય તથા મોક્ષ માટે ખીજા દેવતાને સેવે ? અમે જે તમારા ચરણરજની સેવા કરનાર છીએ તે અમને આપની સેવાથી શું અપ્રાપ્ય છે ? અમને સર્વ વસ્તુ મળી શકે તેમ છે તો પછી મારે અશ્વનું પણ શું પ્રયોજન છે અને માગવાનું પણ શું રહ્યું છે ? શ્રી ભગવાન આ સાંભળી વિશેષ પ્રસન્ન થયા અને બોલ્યા કે મારા ભક્તો તો-
 ન પારમેષ્ઠ્યં ન મહેન્દ્રધિષ્ણ્યં ન સાર્વભૌમં ન રસાધિપત્યમ ।
 ન યોગસિદ્ધીર પુનર્ભવં વા મટ્યર્પિતાત્મેચ્છતિમદ્વિનાન્યત્ ॥

મારા વિષે મનને અર્પણ કરનાર મારા ભક્તો મારા વિના ખીજું પ્રહ્લાનું, ઇંદ્રનું, ચક્રવર્તી રાજ્ય કે પાતાળના રાજ્યનું પદ, યોગની સિદ્ધિઓ અથવા તો મોક્ષ એ કોઈ પણ પદાર્થને ઇચ્છતા નથી.

અને હું પણ:

નિરપેક્ષં મુનિશાન્તં નિર્વેરં સમદર્શનમ્ ।

અનુવ્રજામ્યહં નિત્યં પૂયેયેત્યદ્વિરેણુભિઃ ॥

તૃપ્તિ વિનાના, મૌન રહેનાર, શાંત, વૈર વિનાના અને સમદૃષ્ટિવાળા મારા ભક્તની ચરણરજથી મારા આત્માને પવિત્ર કરવાની ઇચ્છાથી તે મારા ભક્તની પાછળ પાછળ હું ફરું.

મારા ભક્તોને મારા શિવાય અન્ય વસ્તુ માટે ઈચ્છા હોતી નથી અને તે જે સુખ ભોગવે છે તે અન્યના ચિત્તવનમાં પણ આવી શકે તેમ નથી.

નિર્લિંગચનામય્યનુરક્તચેતસઃ

શાન્તા મહાન્તોઽસ્થિલજીવવત્સલાઃ ।

કામૈરનાલબ્ધધિયો જુષન્તિ યત્

તન્નૈરપેક્ષ્યં ન વિદુઃ સુખં મમ ॥

પોતાની પાસે કંઈ પણ ન રાખનારા, મારા માટે જેમના ચિત્તમાં અત્યંત અનુરાગ છે એવા શાંત, નિરભિમાની, સર્વ જીવો ઉપર પ્રેમ રાખનારા, અને વિષયોએ જેમના મનને સ્પર્શ કર્યો નથી એવા મારા ભક્તો જે નિષ્કામ સુખ ભોગવે છે તે સુખ અન્યના જ્યાલમાં પણ આવી શકે તેમ નથી.

મયૂરવજ રાજાએ હાથ જોડી કહ્યું, “આપનું વચન ‘માગ’ એને આર્થિક કરવા યાચું છું કે હે પરમકૃપાળુ, અમારું મન (મા=નહિ ગ=દૂરગમ) તમારાથી દૂર જાઓ નહિ; અને તમારા વિષેજ અમારી દૃઢ ભક્તિ રહે એવું કરો. અમને સુખની અપેક્ષા નથી; કેવળ આપની નિર્મળ ભક્તિજ યાચીએ છીએ. ભક્તોના મહિમા વધારનાર, આપજ છો અને તેમની ભક્તિમાં દૃઢતા તથા એજસ અર્પનાર પણ આપજ

છો. અમારું તો આપ સર્વસ્વ છે. આપના ગુણોનું, આપના ઉપકારોનું વર્ણન અમારા સરળા પામરોથી થઈ શકે એમ નથી. કહ્યું છે કે:—

દોભ્યાંતિતિર્ષતિ તરંગવતીમુજંગ
માયાતુમિચ્છતિ કરે હરિણાંકર્ષિવમ્ ।
મેઠંલિલંધાયિષતિ ધ્રુવમેષદેવ
યસ્તેગુણાન્ગદિતુ મુઘમ માદધાતિ ॥

હું પ્રભુ જે તમારા ગુણોનું વર્ણન કરવા પ્રયત્ન આદરે છે તેનો પ્રયત્ન હાથથી સમુદ્ર તરી જવા, હાથમાં ચંદ્રનું બિંબ ધારણ કરવા તથા મેરુ પર્વતને ઓળંગી જવા ઇચ્છનાર મનુષ્યના જેવો છે. અર્થાત્ જેમ હાથે સમુદ્ર તરી પકાતો નથી, ચંદ્રના બિંબને હાથ પહોંચી શકતો નથી તથા મેરુ પર્વત કોઈથી ઓળંગી શકાતો નથી; તેમ આપના ગુણોનું યથાસ્થિત વર્ણન કોઈ કરી શક્યો નથી અને કરી શકનાર પણ નથી.

અસિતગિરિસમં સ્યાત્કજ્જલં સિંધુપાત્રે
સુરતરુવર શાસ્ત્રાલેખિનીપત્રમુર્વી ।
લિખાતિ યદિગૃહીત્વા ચારદા સર્વકાલમ્
તદપિતૃવશુણાનામીશ પારં ન યાતિ ॥

મોટા પર્વતના જેટલા કાળા રંગની સાદીથી સમુદ્રનો
ખડીઓ બનાવી પૃથ્વી હોય, કપડાંની સાથાને કલમ બ
નાવી હોય અને પૃથ્વીના કાગળ તરીકે ઉપયોગ ક્યો હોય
અને આવી સામગ્રીથી બને સરસ્વતીદેવી જે સર્વ કાળ
લખ્યા કરે; તો પણ હે ઈશ, તમારા ગુણનું સંપૂર્ણ રીતે
વર્ણન તે કરી શકે એમ નથી; તો અન્યનું તો કહેવુંજ શું?
પછી મયૂરધ્વજ રાજાએ આ પ્રમાણે શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માની
સ્તુતિ કરી પ્રણામ કર્યા;---

भवमयमपहन्तुं ज्ञानविज्ञानसारम्

निगमकृदुपजहे भृङ्गवद्वेदसारम् ।

अमृतमृदधि तश्चापालयद्भृत्य वर्गान्

पुरुषमृषमपाद्यं कृष्णसंज्ञं नतोस्मि ॥

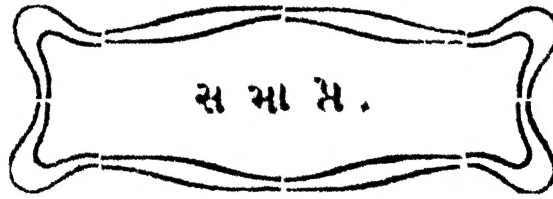
નિવૃત્તિપરાયણ પુરુષોના સંસારનો ભય દૂર કરવાનો
જે વેદ રચનાર ભગવાને બ્રહ્મ જેમ પુષ્પમાંથી સાર કાઢે
છે તેમ વેદના સાર રૂપ જ્ઞાનવિજ્ઞાન અમૃત કાઢ્યું હતું
અને જેમણે સમુદ્રમાંથી પોતાના પ્રવૃત્તિપરાયણ સેવકોના
જરા રોગાદિક દૂર કરવા અમૃત કાઢ્યું હતું અને બન્ને
પ્રકારના અમૃત પોતાના લોકોને પાયાં હતાં, તે શ્રીકૃષ્ણ
નામના આદિ પુરુષોત્તમ ભગવાનને હું પ્રણામ કરું છું.

મયૂરધ્વજ રાજાએ સ્તુતિ કરી રહ્યા પછી બન્ને અશ્વ

તથા પોતાની સમૃદ્ધિ શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માનાં ચરણારવિંદમાં અર્પણ કરી અર્જુનને ભેટી પોતે અશ્વની રક્ષા માટે કુવર સહિત અર્જુન તથા શ્રીકૃષ્ણભગવાન સાથે પ્રયાણ કર્યું.

હે સજ્જન મયૂરધ્વજ રાજાએ તમને કહ્યા પ્રમાણે આત્મસમર્પણ ભક્તિ કરવાથી શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માને પ્રસન્ન કર્યા અને તેમના દર્શનનો લાભ મેળવી તે કૃતકૃત્ય થયો; માટે -

કર આત્મસમર્પણ ભાતી કર તુ આત્મસમર્પણ ભાતી !

શર્માની શાહીઓ.

શાહીવાળા વિજયશંકર કેવળરામની કું.

હમારે ત્યાંથી કાળી ચોપડા લખવાની તથા
બુલ્બુલેક લખવાની, લાલ, બુલ્બુલેક કોપીંગ, વાયો-
લેટ કોપીંગ રબરસ્ટેમ્પ વિગેરે:—હમારી શાહીઓને
સોનાના તથા રૂપાના ચાંદો તથા સરટીફિકેટો મળેલાં
છે. સેમ્પલની બાટલી એક આનો, સાહી—

મળવાનું ઠેકાણું

કાલબાદેવી રોડ,

શાહીવાળાનો માળો,

નંબર ૨૬૦.

૮૦ વર્ષનું જીવનું ડા. દરુછાપોરીયાનું દવાખાનું લુવાર ચાલીમાંજ છે.
ખીજ કાઢવાનું શાખા છેજ નહીં. માત્ર લખતા નામથી સંભાળજે.

બાળ અમૃત.

ટ્રેડમાર્ક જોડનેજ લેજો.

આ દવા ઘણી જાતની દેશી વનસ્પતીઓના અરક બનાવી શરબતના રૂપમાં બનાવી છે. એના ઉપયોગ કરવાથી બાળકોના જીવા તાવો, અજીરણથી થતા ઝાડા, મરડો, અતીશાર, ઉપલીચું, આંકડી વગેરે બચ્ચાંના દર્દોને ઘણાજ ફાયદો કરે છે.

કીંમત રૂપીઆ ૦૫ અરધો.

બનાવનાર—ડાક્ટર દરુછાપોરીયા.

૭. કાલ્યાણેવી રોડ, લુવારચાલી પોલીસ સ્ટેશન પાસે મુંબઈ.
સોલએજન્ટ, એમ. એન. પાંડક. કાલ્યાણેવી રોડ નં. ૨૬૦
મુંબઈ. આર. સી. બાલીવાળા, કલુપીઠ સુરત, ડા.ઓ.
પરેડીવ સ્ટોર્સ, પારડી.

